

ЯВЛЕНИЕТО МАЯКОВСКИ

(90 години от рождението на поета)

ХРИСТО РАДЕВСКИ

Безподобната поема на Маяковски *Облако в щанах* (Облак в гащи) почва така:

Вашу мысль,
мечтающую на размягченном мозгу,
как выжиревший лакей на засаленной кушетке,
буду дразнить об окровавленный сердца лоскут:
досыта изъиздеваюсь, нахальный и едкий.

Така влезе той в литературата — в спор с всичко, което социалистическата революция отрича, с химни за всичко, в името на което тази революция пламна. И самият той беше остро оспорван и с преклонение възпяван. Еднакво блестящ като поет, артист — рецитатор на собствените си стихове — оратор, теоретик, полемист и пропагандист на новаторството в поезията, той обикаля страната и света като мощен — може би най-мощния — рупор на новата революционна, на съветската култура. Рязък, остроумен и безкомпромисен — той е имал много съмишленици, последователи и подражатели. И естествено немалко опоненти и врагове. Неговите рецитали и речи за поезията нерядко са били съпровождани с остри пререкания, а понякога завършвали и със скандали. Това беше в ония неулегнали и неспокойни времена след току-що победилата революция, време на кипеж, на дирения нови пътища в културата и творчеството, време на пълна свобода на споровете. Времето, когато най-силно се прояви новаторският дух на родената от революцията култура.

Увлечен още като ученик от революционното движение, Маяковски попада в затвора. След освобождението му се отдава главно на литературна работа. И още първите му стихове внасят нови, непознати дотогава тонове в руската поезия. Много по-късно Анна Ахматова в стихотворението си *Маяковски в 1913 година* ще изрече точни слова за него:

Все, чего касался ты, казалось
не таким, как было до тех пор,
то, что разрушал ты, — разрушалось,
в каждом слове бился проговор.

.....
И еще не слышанное имя
молнией влетало в душевный зал.

Той още в първите си поетични изяви обяви, че е футурист и става главатар на руските футуристи. Но неговият футуризм е младежко увлечение и дълбоко разминаване с природата му като творец и с възгледите му за същината на изкуството. Разбира се, ако почнем да словоборствуваме, ще намерим в ранните му стихове и изказвания аргументи в полза на футуризма. Но самият поет в дире-

ниятя си същината на новаторството — в това модно явление е виждал най-близката проява на поезията, която си е представлявал като новаторска. И, разбира се, много бързо се отърсва от заблужденията си. Още когато пише стихове като футурист, той — според острото око на художника Репин — е „непоправим реалист“. И историята на литературата поне досега ни е доказала, че никой голям творец не се избира в рамките на собствените си — заети или измислени от самия него — естетически канони, нито пък в рамките на школата, към която по убеждение се е присъединил. Творческата природа е по-мощна от всякакви предварително съставени правила. Нейните правила са капризните и трудно уловими неписани, но всемогъщи закони на живота. И всеки голям творец по свой начин открива тези закони и по свой начин ги претворява в изкуството си.

И до Маяковски е имало революционни поети, възлещеници на словото, стопани на всички ресурси на човешката реч, словесни изобретатели, на живот и смърт свързани с политиката творци, творци с енциклопедична широта и боравещи с всички литературни жанрове.

Това е вярно. Както вярно е, че и до Октомврийската социалистическа революция е имало широки народни движения за човешки права, масови бунтове и революции. Но Октомврийската революция се отличава от всички тези взривове на недоволството в историята човешка по това, че тя постави на практика и по научен начин коренните въпроси на човешкото щастие и преустройството на обществото върху научни начала.

Маяковски е най-мощният художествен говорител, тълкувател и художник на тази революция. Благодарение на участието си още като младеж в революционното движение, идейната си подготовка и мощната си и безпогрешна интуиция на гражданин и творец той още преди революцията предугажда нейното избухване и почти точно годината, в която тя ще избухне. Още в 1914 г. пише:

Я,
обсмеянный у сегодняшнего племени
как длинный
скабрёзный анекдот,
вижу идущего через горы времени,
которого не видит никто.
Где глаз людей обрывается куций,
главой голодных орд,
в терновом венце революции
грядет шестнадцатый год.

Но „пролетта на човечеството“ — както по-късно нарече обновителната стихия на революцията — проникна във всичките пори на човешкото общество. И, разбира се, и в човешката реч, и в езика на поезията. И поетът чувства, че пресътворението на света засяга и поезията и че със старите средства тя не може да бъде химн на това пресътворение в историята на човечеството. Че тука трябва нова поетична реч:

Пока выкипчивают, рифмами пиликая,
из любвей и соловьев какое-то варево,
улица корчится безызыкая —
ей нечем кричать и разговаривать.

И използвайки всичките неизчерпаеми ресурси на руската класическа литература и народния говор, той включва в поезията своето необикновено речо-творство и неповторим синтаксис. Още с първите си стихове проявява мощната си фантазия и зад най-делничните неща вижда напора на новото в живота.

Я сразу смазал карту будня,
плеснувши краски у стакана;
я показал на блюде студня
косые скулы океана.
На чешуе жестяной рыбы
прочел я зовы новых губ.
А вы
ноктюри сыграть
могли бы
на флейте водосточных труб?

Човек, който може върху една чиния да си въобрази нарисувания там от него безкраен океан, и зад тенекиената фирма с нарисуваната на нея риба може да долови нечуван говор — такъв човек може да каже:

Я знаю —
гвоздь у меня в сапоге
кошмарней, чем фантазия у Гете.

Такъв човек вижда огромното и съдбоносно в живота зад неговите дреболии. Маяковски наричат урбанистичен поет. Тоест поет на гръмката градска мащабност. Но в тая мащабност той вижда атомните дреболии, които я съставляват и които я правят такава мощна и взривна.

Подобно на нашия Ботев той се движи между двата полюса: *любов* и *омраза*. Между тия два полюса рисува с гигантския си темперамент пълна картина на нашето време: времето на сложния и кървав преход от варварството към хуманизма.

В дореволюционното си творчество Маяковски рисува живота като трагична дисхармония между личността и обществото. Неговият човек е самотен и обречен в това общество на пълно безправие и военни конфликти. Но той е с високи нравствени пориви и несломима потенциална енергия за утрешната очистителна буря. От позициите на този човек поетът вижда цялата безнадеждна мизерия на держимордовска Русия. И наред с болезненото съчувствие в защита на онеправдания човек у него отрано се развива остро сатирично отношение към недъзите на това общество. Тази сатира с течение на времето става все по-люта и мащабна. Тя се осъществява в редица унищожителни сатирични стихотворения и драматичните сатири *Баня*, *Дървеница* и др. Писани след победата на революцията, тези произведения са едни от най-мощните средства на съветската власт в борбата срещу всичко, което подкопава основите на новото общество.

След победата на Октомври поетът, както по-късно се изразява, почва да говори с *пълен глас*. Едва ли някой от съветските поети е чувствувал с такава вътрешна свобода неограничения размах на революцията, както Маяковски:

Довольно жить законом,
данным Адамом и Евой.
Клячу истории загоним.

Той така и пише в автобиографичните си бележки: *Моя революция*. И, както заявява в една от поемите си: „*всю свою звонкую силу поэта отдаю тебе, атакующий класс*“. И мисля, че — въпреки оспорването му, което съществува и до днес — той си остава най-мощният, най-оригиналният поет на социалистическата революция. И следователно най-самобитният съвременен новатор в областта на поезията. За него са написани досега многобройни статии и книги — чието число не се наемам да определя — и мисля, че е получил вече висока и нео-

спорима оценка. В смисъл, че имаме ново явление в световната култура — гениален поет, който създаде полифоничен химн на роденото от социалистическата революция ново общество. Много от неговите стихове станаха поговорки, като стиховете на великите му предшественици Крилов, Пушкин, Грибоедов и Некрасов. И неизтощима е вярата му в щастливото бъдещо общество:

Коммунизм —

это место,

где исчезнут чиновники

и где будет много стихов и песен.

И затова толкова по-опожаряваща е сатирата му срещу всичко, което пречи по пътя до това място. Той предупреждава против вредното канонизиране, т. е. едностранчивото възприемане на големите исторически личности. За Пушкина пише:

Я люблю вас

но живого,

а не мумию,

навели

христоматийный глянec.

А за Ленина е още по-категоричен:

Я боюсь,

чтоб шествия

и мавзолея,

поклонений

установленный статут

не залили б

приторным елеем

ленинскую

простоту.

Интуиция някаква ли, или политическа прозорливост, но веднага след революцията анонимно издава поемата си *150,000,000*, в която се говори за последната схватка на Русия с последната крепост на капитализма — Америка. Възхищавайки се от техниката на американците, на друго място иронично забелязва за тяхната страна, че „би я закрил, би я почистил малко и отново би я открил“.

Напомям за писаното преди повече от половин столетие, което тогава беше съвременно, а днес е просто зловодно. И с тази бележка не съм си поставял задача да правя анализ на творчеството на Маяковски — нещо, което не един път е правено от много компетентни хора. Моята задача е да напомя колко съвременен е на всяко поколение този поет, в чието творчество се чувства самото дишане на историята и горещото настъпателно движение на всичко прогресивно в живота. С разностранното си творчество той постави много въпроси пред поезията и изкуството изобщо, въпроси, които и днес вълнуват сърцата и занимават умовете на милионите му читатели от всички краища на нашата планета. Той оказа огромно влияние върху съветската и световната поезия. И това влияние не бива да се дири в чисто формалните белези на поезията му, а във високата гражданска температура и оригиналното виждане и разработване на всякакви мотиви от разнообразието, наречено живот. Той създаваше климата, атмосферата на непознатото до него новаторство, което предизвикваше и предизвиква реакция у неспособните да преодолеят мъртвото в традицията, и е примамлива школа за неспокойните творци. Полемичен като всяко революционно явление, той и до днес буди спорове и дори сегиз-тогиз се подига въпросът: Маяковски

или Есенин? Абсолютно безсмислен въпрос. Като че в духовния живот на една държава и на човечеството няма място за двама велики поети. И тука е напълно уместна евангелската мъдрост на Исуса Христа: божие то богу, кесарю то кесарю.

У нас Маяковски навлезе в живота на поезията ни, както Октомврийската революция навлезе в умовете и сърцата на революционна България. Първият негов пропагандатор беше Гео Милев, който направи и първите и най-сполучливи преводи на негови творби. Но Гео Милев беше не само пропагандатор и проникновен преводач — той беше негов талантлив ученик и творчески последовател. След него следи от Маяковски могат да се открият у много поети, но истинско творческо усвояване на неговото новаторство нямаме. Изключение донякъде прави Пеню Пенев. Някои приписват на Вапцаров влияние от него. Недоразумение. Вапцаров, както и ранният Фурнаджиев, наистина казаха нова дума в българската поезия, но не под влиянието на Маяковски. Те са успоредни с него явления, което е високо отличие за българската поезия. Литературна почва за навлизането на съветския поет в нашата култура създаде Смирненски. Въпреки творческите си похвати, които са различни от поетиката на съветския му събрат, той с високия си революционен патос и енциклопедична всеобемност прилича на него в главното. А за истинското новаторство това е важното.